

Јован Благојевић

ЖАНРОВСКА КРИТИКА И СВЕТО ПИСМО

Пример Синајске приповести (Изд 19–40)

Жанровски критицизам је метод истраживања библијског текста који је непосредно повезан са *критичком форме* из које се развија. Корени жанровског критицизма проналазе се у неким увидима Б. Спинозе (B. Spinoza) и Д. Штрауса (D. Strauss), али је истински корен овог приступа библијском тексту повезан са критиком форме (Form-kritik) и њеним родоначетником Х. Гункелом (H. Gunkel). Гункелову критику форме карактерише уско усредсређење на мале библијске усмене целине предања (слично као што критика извора говори о писаним целинама предања) и трагање за уочавањем природе и карактера тих предањских целина.

Жанровски критицизам (Genre criticism) је истраживање књижевних родова. Примена овог метода за циљ има да утврди околности настанка одређеног књижевног рода, нарочита обележја и развој тог рода. Поједини аутори сматрају да је одређење Писма као Божје речи, доминантно у хришћанским круговима 18. в., прототип жанровског одређења Писма. Гункел је настојао да одреди књижевну врсту и изворну *животну ситуацију* (Sitzim Leben) коју та врста одражава. Свакако, то је подразумевало и истраживање историје облика од оног основног, базичног и изворног до оног какав је дошао до нас. У том контексту тежило се да се жанр одреди управо на бази форме, животне ситуације и осећања. Како целине вербалног говора, мале или велике, усмене или писане, имају сродни карактер није требало да прође много времена од развоја критике форме до тренутка када су научници почели да говоре о формама (или жанру) целине књиге или великих делова, радије него о малим целинама њеног текста.¹

---

¹ Према схватању Дејвида Ј. А. Клајнса (David J. A. Clines) критика форме је полазила од претпоставке да су у писану књижевност народа укључивани примери (целине) усмене књижевности која им је претходила и која је постојала у многим књижевним формама (легенде, химне, тужбалице) и претпоставке да је то усмено предање имало нарочиту функцију у животу народа. Тако, нпр., неке приповести одређиване су као *етиолошке саје* (приче којима се објашњава смисао порекла неког обичаја или имена места) итд. Дејвид Клајнс признаје да критика форме има драгоцену улогу и значајан допринос будући да показује нарочито интересовање за класификовање типова књижевности у библијском тексту. Тиме је методологија формирана у поступку *критичке форме* веома допринела откривању главног интерпретивног кључа у приступу појединим одељцима. Критика форме, међутим, као и *критика извора*, у основи има спекулативни карактер. Та спекулативност је делом последица фрагментарно-

У новијим студијама сугерише се да је критика форме била оптерећена интересовањем за реконструкцију друштвене историје (пре свега *примитивної*) Израила. То је водило тежњи да се сваки текст посматра као одраз нарочитог друштвеног окружења. Гункелу се, истовремено, приговара да је био под снажним утицајем неокласицистичког појма жанровске чистоте и схватања да би идеални текст требало да буде састављен у једном и само једном жанру. Заговорници жанровског критицизма указују не само на сличности библијског текста са упоредним античким текстуалним споменицима, већ и на специфичне разлике међу њима. Основни дорпинос који *жанровски критицизам* доноси у односу на критику форме може да се препозна у удаљавању од *жанровској концептуализма* у правцу *жанровској реализма*.²

1. Основне методолошке претпоставке и постојаци жанровске критике

Жанровска критика, посматрана из перспективе писца, подразумева да жанр одражава основна правила комуницирања аутора и читаоца. Неопходно је, стога, да се писац држи жанровских пропозиција које захтевају

сти предмета истраживања који јој је у средишту интересовања. Она, стога, нема прецизност коју би неки научници желели да јој припишу. Осим тога, како Клајнс примећује, циљ метода није тумачење библијског текста већ, као и код већине метода који припадају корпусу *историјској критицизма*, сеже *иза текста* покушавајући да реконструише улогу књижевности Старог завета у животу Израила. David J. A. Clines, *Methods in Old Testament Study*, у *On the Way to the Postmodern: Old Testament Essays, 1967/68, vol 1* (JSOT Supp 292), Sheffield Academic Press, 1998, 44–45.

² Kenton L. Spaks, *Genre Criticism у Methods for Exodus* (ed. Thomas B. Dozeman, Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 58–59.

шири облик и поредак дискурса, баш као што мора да се држи извесних граматичких правила да би био разумљив читаоцу. Уколико аутор не прати ову конвенцију, ризикује да његов текст буде погрешно схваћен будући да *жанр* функционише као *медијум* између говорника и слушаоца. Аутори су, дакле, *присилени* да следе неке устаљене конвенције искорачујући у слободу комбиновањем жанровских пропозиција са јединственим стилем писања уз ослањање на метафоричне способности људског говора и мисли.³

Писци, дакле, комбинују жанровске категорије и праве креативне симболичке скокове толико велике колико сматрају да су они препознатљиви читаоцу, упркос чињеници да ће неки од читалаца у томе бити ограничени недостатком *природне жанровске компетенције*. Процес поређења и класификације, наиме, прећутно продире у нашу комуникацију будући да имамо *жанровске компетенције* тј. способност за препознавање *шивова* и *врста* говора те, стога, у вези са нашим културним окружењем ова жанровска активност функционише веома добро (тако, нпр., уколико текст који читамо почиње речима *Био једном један цар и имао три сина...* ми ћемо разумети да се ради о бајци и на тој бази ћемо приступити тумачењу текста). Када, међутим, тумачимо текстове који долазе из другачијег времена и културе, као што је то случај са библијским текстовима, ми немамо *природну жанровску компетенцију*. Зато користимо жанровску критику поредећи изабрани текст са другим текстовима. На тај начин тежимо да стекнемо компетенцију која нам је потребна. Поступак жанровске критике, стога, представља легитимизовање тежње за откривањем сличних образаца у историји и култури који су контекстуално

---

³ Kenton L. Spaks, *Genre Criticism*, 59–60.

временски и географски удаљени од културе читаоца који приступа неком тексту. То значи да жанровски критицизам није толико метод у конвенционалном значењу речи (тј. у смислу праћења одређених корака који нас воде одређеном закључку), већ *комплексна интерпретативна вежба која изражи разумевање карактера, смисла и значења текста посредством креативне комбинације са њему сличним текстовима и/или предањима*.⁴ Могуће је, ипак, дати неке контуре есенцијалних теоретских елемената и практичних активности које су кључне у жанровској критици:

1) Жанровско упоређивање почиње са нарочитим тзв. метатекстовима које желимо да разумемо;

2) Ограниченост *жанровске комбинације* и могуће погрешно повезивање текстова захтева критичко распознавање којим ће се потврдити наше опажање о тексту којим се бавимо. Жанр или жанрови обухваћени овим поређењем називају се *аналитички жанр* (у случају Библије, то су најпре текстови из самог библијског корпуса; затим текстови Древног Оријента и, коначно, текстови из ширег окружења).

---

⁴ Треба имати на уму да *жанровски критицизам* није једини интерпретативни поступак који у основи има поређење различитих текстова. Слично се, макар у извесној мери, може рећи и за критику редакције, критику извора, литерарну критику, реторичку критику... У том контексту жанровска критика је можда пре аспект интерпретације присутан у бројним интерпретативним методима, него независан и потпуно самосталан метод тумачења библијског текста. Ипак, овај интерпретативни метод тежи прецизнијем одређењу и у том контексту систематизацији те се може одредити и као *препознавање значења текста у древном свешу и покушај разумевања његовог значења данас*.

3) По формирању групе текстова спојених око неке жанровске категорије, уколико је могуће, настоји се да се одреди предмет њихове сличности на бази *културне дифузије* и *феноменологије*. Тако је, нпр., законски материјал Писма и ванбиблијских извора сличан, будући да су библијски писци вероватно познавали старије древнооријентално писано и обичајно право (културна дифузија). Сличности, међутим, нису увек последица културне позајмице већ упоредних мотива који се развијају у различитим друштвеним или културним контекстима као што је нпр. мотив *свешће њланине* у Писму (феноменолошка паралела).

4) Други поредбени поступак жанровског критицизма подразумева усредсређење не само на сличности, већ и на разлике између текстова који се пореде. Ово је нарочито важно у случају жанровског приступа библијском тексту јер библијски писци често употребљавају жанровске карактеристике древнооријенталне књижевности, али им се и на извештан начин супротстављају (тако, нпр., библијски описи изградње храма следе општи древнооријентални образац, али изостављају уношење кипа божанства у новопосвећени храм).

2. Жанровски критицизам и Књига Изласка

Жанровски критицизам, као и критика форме, још од времена Гункела примењивали су се у тумачењу Изласка, списом који се повезује са *историјским жанром*.⁵

---

⁵ Gerhad von Rad је правио паралелу између *соломоновској њпросвешћености*, *јонској њпросвешћености* (6. в. пре Хр.) и *савременој њпросвешћености*, у којима се јавља изразито интересовање за

Која год била сврха састављања Р (свештеничког) и не-Р материјала у постојећој *канонској* форми,⁶ текст који је до нас дошао је изузетно сложен и та сложеност је последица, делом, и жанровског богатства тог текста. Редактор Изласка је несумњиво био заинтересован за богословски обојену националну историју. То може да нас упуту ка закључку да су многи употребљени жанрови део једног *над-жанра* тзв. елитистичког такмичења, повезаног са жанром *уставотворној мити*.⁷ Поменути

историографију. *Историичности* Изласка је, свакако, битно различита од савременог схватања историичности. У самом Изласку заступљене су различите врсте историјског приповедања (у зависности од предања којима целине припадају), баш као што постоји разлика између хроничарског и дефтеронистичког поимања историје и историичности. Тако, нпр., у новије време читава група научника сматра да је не-свештенички историчар био компилатор *блокова* материја који датују из *раној* (време *рађања Израила*) и *позној* (6. в. пре Хр.) периода и којима је дао *богословску илазуру*. Други приступ сугерисали су Gerhad von Rad и Van Seters који су сматрали да је несвештеничко предање настало комбиновањем јахвистичког предања са другим изворима са циљем обликовања историје раног Израила у току периода тзв. *соломоновској просветици*. За ово разматрање је значајно да оба приступа несвештеничком предању у истом препознају *историјски жанр* (уколико се историја схвати као приповедање о минулим догађајима утемељено на ранијим изворима), мада различито од онога што данас подразумевамо под *историјским књиџама*. Та разлика је, свакако, условљена усредсређењем древних писаца ка богословској поруци, а не историјској фактографији. Aelard Cody, *The History of the Old Testament Pristhood*, AnBib 35 (Rome: Pontifical Biblical Institute, 1969); Lester L. Grabe, *Priest, Prophets, Diviners, Sages: A Socio-Historical Study of Religious Specialist in Ancient Israel* (Valeye Forge, PA Trinity Press, 1995); Kenton L. Spaks, *Genre Critism*, 67–72.

⁶ Kenton L. Spaks, *Genre Critism*, 72.

⁷ Уставотворни мит је приповест о пореклу друштва која обезбеђује идеолошко утемељење култури и њеним институцијама, у

над-жанр је карактеристичан за периферна друштва и случајеве када једна друштвена група, угњетавана од друге групе, позајмљује књижевне и културолошке слике угњетавача.

Најзначајнији жанрови који се могу препознати у Изласку су: *жанр рођења хероја* (који се може илустровати поређењем приповести о рођењу Мојсија са знаменитом Легендом о рођењу Саргона Великог);⁸ *жанр љубљења илузија* (може се илустровати приповешћу о Мојсијевом бекству из Египта и низом сличних приповести међу којима се истиче легенда *Гилјамеш и земља живих*); *жанр веридбених приповести* (приповест о Мојсијевом странствовању у Мадијану и тамошњем ступању у брак која се може поредити са библијским приповестима, нпр. *Јаков у Харану*, али и ванбиблијским изворима)⁹ и многи други. Већина аутора који су се бавили Изласком, у већој или мањој мери, примењивали су жанровски критицизам. Међу њима издвајамо Џона Ван Сетерса (John Van Seters),¹⁰ Виктора А. Хјуровица (Victor A. Hurovitz),¹¹

конкретном случају представљање Израила као друштва добијеног из ропства Јахвеовим ослобођењем захваљујући којем му савезно припада. G. E. Mendenhall, *Ancient Oriental and Biblical Law* у *BA* 17, No 3 (1954), 24–26.

⁸ Brevard S. Childs, *The Brith of the Moses* у *JBL* 84 (1985), 109–122.

⁹ Robert Alter, *The Art of the Biblical Narrative* (New York: Basic, Inc Books 2nd edition, 2011), 47–62.

¹⁰ John Van Seters, *A Law Book for Diaspora: Revision in the Study of the Covenant Code* (Oxford: Oxford University Press, 2003).

¹¹ Victor A. Hurovitz, *The Priestly Account of the Building of the Tabernacle*, *BASOR* 105 (1985), 21–30; Victor A. Hurovitz, *I have Built You an Exalted House: Temple Building in the Bible in Light of the Mesopotamian and Northwest Semitic Writings*, *JSOT Supp* 115 (Sheffield: Sheffield University Press, 1992).

Кентона Л. Спаркса (Kenton L. Sparks),¹² Ј. Р. Клифорда (J. R. Kliford),¹³ Томаса Б. Доземана (Tomas B. Dozeman)¹⁴ и Џорџа В. Коатса (George W. Coats).¹⁵

Свакако, обим овог рада не дозвољава да се бавимо жанровском критиком Изласка као целине, нити пак да укажемо на све примере различитих жанровских облика који се јављају у овом спису. Уместо тога, у наставку рада покушаћемо да илуструјемо примену критике жанра на тзв. Синајску Перикопу (Изл 19–24), али и на ширу целину Синајске приповести (Изл 19–40).

3. Синајска Перикопа у светлу жанровске критике

Синајска Перикопа (Изл 19–24) је део шире целине која се протеже све до краја Изласка. Обе целине су ванредно комплексне, а разлог томе су, између осталог, и жанровски варијетети унутар којих се сусрећемо са мотивима *божанске (или космичке) њланине; савезом, законским кодексом...* Поменути жанрови су природни за Древни Оријент. Њихово присуство у библијском тексту, стога, није изненађујуће. Оно што је изненађујуће, макар у извесној мери, јесте њихово присуство у једној приповести.

---

¹² Kenton L. Sparks, *En-uma Elish and Priestly Mineesis: Elite Emulation in Ancient Judaism* у *JBL* 126 (2007), 625–648.

¹³ J. R. Kliford, *The Cosmic Mountion in Canaan and the Old Testament*, HSM 4 (Cabrige-Harvard, 1972).

¹⁴ Tomas B. Dozeman, *God on the Mountain in Canaan and Old Testament: A Study of Redaction, Theology and Canon in the Exodus 19-24* (Atlanta: Scolars, 1989); Tomas B. Dozeman, *God at War: Power in the Exodus Tradition* (New York-Oxford, Oxford University Press, 1996).

¹⁵ George W. Coats, *Exodus 1-18, The Forms of the Old Testament Literature, Vol IIA* (Michigan-Cambridge, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 1999).

3. 1. Жанр божанске (теофанијске) или космичке ѿланине

Жанр божанске (теофанијске) или космичке ѿланине представља једну од кључних жанровских форми коју сусрећемо у Синајској Перикопи, али и Изласку као спису у његовој свеукупности. Позивање Мојсија повезано је са Синајем који, већ приликом самог позива, бива назначен као нека врста ходочасничког средишта ка којем треба да се упути ослобођени народ Господњи (Изл 3: 1–3.12). У Изласку овај жанр садржи елементе *храмовно-религијске ѿојоѿрафије и ѿојолоѿије* и, као такав, има своју паралелу у бројним другим древнооријенталним списима укључујући и бројне одељке у самом Светом писму Старог (нпр. Суд 5: 4–5; Нм 1: 2; Ав 3: 3–15; Мих 1: 3–4), али и Новог завета (Мт 17: 1–2/Мк 9: 1–2; Отк 14: 1–2 и сл.). Поред бројних и јасних паралела које постоје између начина на који се Синај представља у Изласку, и пре свега у Синајској Перикопи, битно је истаћи да постоји и једна особеност која истиче богословске специфичности библијске мисли. Стиче се, наиме, утисак да библијски писац не описује пре свега силазак и обитавање Бога на теофанијској гори која постаје његов стан (што је најчешће мотив присутан у ванбиблијској књижевности) колико Јахвеов долазак на Синај са *некој друѿој месѿа*. На први поглед, овај моменат код читаоца може да изазове збуњеност у сусрету са *ѿривидном боѿословском недоследношћу*. Та *ѿривидна недоследносѿ*, међутим, у служби је развијања извесне богословске антиномије између схватања (највероватније заступљених у најранијим предањима) да Јахве има *сѿални сѿан* и оних који су истицали његову флуидност као израз не-

ограничене слободе Бога.¹⁶ Теофанијско-топографски моменат, односно жанр (односно *жанр божанске или космичке планине*) у *Синајској пријовести* представља увод и оквир унутар кога се обликује идеја *савеза* која је кључна за целокупни спис и његове потцелине које су предмет нашег истраживања. Та идеја је представљена у специфичној жанровској форми *савезној уговора*.

3. 2. *Жанр савеза (савезној уговора)*

Мотив савеза, односно форма савезног уговора, може да се разуме као засебни књижевни род, односно жанр који своју паралелу има у хетитским и месопотамским изворима. Када је у питању библијска форма овог жанра, постоји извештан спор између заговорника тзв. хетитске и тзв. неоасирске теорије. Овај спор тиче се, међутим, датовања библијског концепта савеза, али не утиче на схватање да су библијски писци своје идеје обликовали по узору на тзв. империјалне уговорне савезе који су имали за циљ да се вазали подстакну на верност и послушност императору.¹⁷

Мотив савеза је темељни мотив за разумевање читаве историје древног библијског Израила. Неке од уговорних карактеристика нарочито су обрађене у *Синајској Перикопи* (Изл 19–24). Ова целина, стога, може

---

¹⁶ Tomas V. Dozeman, *God on the Mountain*, 19–36; Kenton L. Spaks, *Genre Criticism*, 88–89.

¹⁷ George E. Mendenhall, *Covenant Forms in Israelite Tradition* у *BA*, Vol 17, No 3 (1954), 52–57; J. A. Thompson, *The Ancient Near Eastern Treaties and the Old Testament* (London: The Tyndale Press, 1963), 22.29; Jonh Van Seters, *A Law Book for the Diaspora: revision in the Study of the Covenant Code* (Oxford: Oxford University Press, 2003); Benard M. Levison, *Deuteronomy and hermeneutics of Legal Innovation* (New York-Oxford: Oxford University Press, 1997).

да се пореди са истим карактеристикама које се проналазе у другим уговорима Блиског истока. Оне се могу илустровати паралелом између библијског текста и уговора који су склопили хетитски цар Мурсилс II (Mursilis II, владао 1339–1306) и његов вазал Дупи-Тесуб (Duppi-Tessub) који је владао у граду Амуру.¹⁸ Оба савезна уговора садрже:

1) Идентификовање уговорних страна и уговорну преамбулу (Изл 19: 5; 24: 7);

2) Историјски пролог који представља везе интересних страна (Изл 19: 3–4; 20: 1–3);

3) Дужности вазала које обухватају забране и обавезе (нпр. Изл 23: 17);

4) Обезбеђивање места где ће се похранити савезни документ (Изл 25: 21);

5) Упутство о читањима савезног документа будућим нараштајима (Пнз 31: 11);

6) Листе божанских сведока (у ванбиблијским изворима) и природних стихија (У Писму) (нпр. Пнз 32: 1; Ис 1: 2; Јзк 17: 12–21);

7) Формуле клетви и благослова (Изл 19: 5–6; Пнз 28);

8) Формалне заклетве којим се вазал обавезује на послушност (нпр. Изл 19: 8; 24: 3);

9) Запис о свечаном и жртвеном обеду којим је савез ратификован (потврђен, Изл 24: 5–11);

Представљена форма уговора блиска је форми савеза из Изл 19–24 и ИНав 24. Наведени библијски одељци су можда једини у којима је ова форма посведочена ван хетитске књижевности. Уз то, поједини елементи ове

---

¹⁸ J. A. Thompson, *нав. дело*, 16–19.

уговорне форме се сусрећу као независне целине у различитим одељцима Старог завета (нпр. Лев 26; ИНав 8: 30–35), као и у случајевима кад се вођство над Израилом преноси са једне личности на другу (нпр. са Самуила на Саула или са Давида на Соломона) или када се води парница између Јахвеа и Израила због погаженог савеза,¹⁹ односно уговорних обавеза.²⁰

Ванбиблијски извори показују да су кланови тог периода од својих божанстава често очекивали да им подаре земљу и бројно потомство. Слично је било и са племенима Израила. Бог је њихов цар који ће им дати земљу и *поштомство*. Као њихов цар он преузима на себе најчешће савезне обавезе које владар има према својим вазалима. Овде је *Sitzim Leben* који се не разликује од месопотамских или хетитских царева и њихових вазала. Библијски писци и редактори, преузимајући жанр древнооријенталних уговора користе метафору која припада сфери секуларног права, са циљем да илуструју сакрални однос Јахвеа и изабраног народа. То нас наводи да закључимо да када кажемо да је нека религија утемељена на савезу то значи да је то *јравна форма пренетиа и примењена на погдручје религије и да постоји довољно основа да ойисе Писма... прейознамо као блиске формама савеза сачуване у неким древним источњачким изворима.*²¹

---

¹⁹ George E. Mendenhall, *нав. дело*, 58–66; J. A. Thompson, *нав. дело*, 22–26.

²⁰ Највећу пажњу у досадашњим истраживањима привлачила је четврта ставка уговора, односно уговорне обавезе (уп. Декалог у Изл 20: 1–17 и *савезни кодекс* у Изл 20: 22 – 23: 19). Јасно је да ове обавезе укључују култно, религијско и грађанско право (или макар извод из њега).

²¹ J. A. Thompson, *нав. дело*, 10 – 12.22 – 24.27 – 29.35; George E. Mendenhall, *нав. дело*, 50.52.

За нашу тему од нарочитог значаја је то што се савезни образац јавља у кратком одељку са почетка Синајске Перикопе у којој се Израил назива *царским свешћенством* (Изл 19: 3–8). Наведени одељак садржи: 1) *предговор*; 2) *историјски пролог*; 3) опште уговорне одредбе (обавезе); 4) благослове; 5) заклетву; 6) одговор народа на Јахвеове речи које им је пренео Мојсеј; 7) обедовање старешина Израиллових пред (са) Господом.²² Комбинација ових детаља у четири библијска одељка (Изл 19: 3–8; 20: 1а–17; 24: 3 – 8 ИНав 24) даје ванредно потпуну слику типичних древнооријенталних савезних уговора.²³

Израилско *радићемо све што је Јахве рекао* неопходно је, стога, читати у светлости ове понуде. То је исказ којим се прихватају касније детаљно представљене савезне обавезе. У наставку Синајске приповести се приказује испуњавање кључне савезне обавезе којом се обезбеђује Јахвеово присуство међу његовим народом – изградња Светиње. Опис изградње Светиње дат је, такође, у препознатљивој форми месопотамске књижевности. То је жанр *изградње храма*.²⁴

---

²² J. A. Thompson, *нав. дело*, 21–22.

²³ Значајан је и начин на који се формирао савезни уговор. На бази доступног материјала чини се да је посланик једне стране узимао уговор и предлагао га је другој страни. Уколико би предложени уговор био прихваћен уговорне стране би се састале на својим уобичајеним границама како би ратификовале савез, што је блиско описима из Синајске Перикопе и може да објасни више Мојсијевих успињања и силазак са Синаја. Мојсијево обраћање народу у Изл 19.7 могуће је, стога, схватити као преношење савезних обавеза (или извода из истих) на које народ одговара прихватањем савезних обавеза (Изл 19: 8). J. A. Thompson, *нав. дело*, 22; George E. Mendenhall, *нав. дело*, 63.

²⁴ Victor A. Hurovitz, *The Priestly Account of the Building of the Tabernacle*, BASOR 105 (1985), 21–30.

3. 3. Храм-традицијелски жанр

Храм-градитељски жанр један је од најпотврђенијих жанрова у месопотамској књижевности. Он је снажно утицао на библијске описе изградње Соломоновог храма, али и пустињског светишта израилског народа, Скинине. Постоје три тачке у којима је наратив о Скинине свештеничког писца (Изл 25–40) повезиван са месопотамском књижевношћу. То су: *жанр обреда израде идола (киџа) боџа*;²⁵ *жанр храмовне топографије*²⁶ и *жанр изградње храма*.

Древни месопотамски текстови који припадају жанру *изградње храма* углавном прате петоделни *књижевни топос*. Одличан пример дат нам је у опису храмовног градитељства и ктиторства древноасирског владара Гудеа (Gudea) из друге династије Лагаша. Гудеа је био један од најзначајнијих владара поменуте династије, али и древне Асирије уопште. Приписује му се изградња великог броја храмова који су постали средиште ритуалних гозби (нпр. ЕЗ/1.1.7.СулА 22: 2–17). Он се повезује и са устројством свештеничких редова (ЕЗ/1.1.7.СулА 20: 2–23; 22: 18 – 23: 18). Његова ктиторска делатност опевана је у древним химнама (ЕЗ/1.1.7.СулА 20: 24 – 21: 14).²⁷ Своју анализу утемељићемо на царским цилинд-

---

²⁵ Kenton L. Sparks, *En-uma Elish and Priestly Mineesis: Elite Emulation in Ancient Judaism* у *JBL* 126 (2007), 625–648.

²⁶ Kenton L. Spaks, *Genre Critism*, 80–81.

²⁷ Гудеа је најзначајнији владар друге династије Лагаша и један од најзначајнијих владара Древног Оријента уопште. После смрти је деификован, мада није јасно да ли је увршћен у локални пантеон (што би значило да је прихваћен као истинско божанство) или је поштован као култни предак. Према изворима био је ктитор више храмовних комплекса, а храм чија се изградња описује у поменутом цилиндру описан је као *круна међу храмовима које је*

дричним натписима (СуIA)²⁸ који, као и друге приповести овог жанра, садржи:

- 1) *Ойис божанске одлуке да му се сагради храм и његове објаве царском изабранику*²⁹
- 2) *Припреме за изградњу храма*³⁰

Gudea iziragiu. Diez Otto Edzard (ed), *Gudea and His Dynasty*, RIM EP vol. 3/1 (Toronto-Bufalo-London: University of Toronto Press, 1997), 26–27.

²⁸ Два цилиндра цара Гудее су најдужи и најпознатији натписи овог цара. У њима је описана (поновна) изградња храма посвећеног богу Нингурсу. Убрајају се у ремек-дела сумеро-асирске књижевности. Приповест је подељена у два велика дела тако да први део описује изградњу храма, а други његово посвећење. Ове велике целине могу се поделити на мање потцелине. Натписи који описују ктиторску делатност цара Гудее имају јасно испланирану структуру, дефинисан стил и јасну поруку унутар које главно место имају: цар, храм и бог. Више о овим цилиндима види: Victor A. Hurovitz, *I have Built You an Exalted House*, 33–38.46–49.50–52.

²⁹ У првом делу цилиндра описан је теофанијски (инкубацијски) сан цара Гудее. Сан је вероватно представљао божански одговор на низ ритуалних радњи које је Гудеа предузео са циљем добијања божанског одговора. Како цар не разуме значење сна он се упућује ка богињи Нансе која је, поред осталог, и *шумац божанских снова* (E3/1.17.СуIA 4: 1–13). Она тумачећи сан открива Гудеи да бог Нингурсу, поглавар божанског пантеона Лагаша, жели да му Гудеа сагради Дом (храм, E3/1.17.СуIA 4: 12 – 6: 26). Цар изнова предузима култне радње како би приволео бога да му у новом инкубацијском сну да потпуније откривење, што се и дешава (E3/1.17.СуIA 7: 9–30; 8: 1–9–3). Описан је још један теофанијски сан који служи као непосредни повод за конкретне градитељске припреме (E3/1.17.СуIA 12: 12 – 14: 6). У описима који се јављају у сновима истиче се величанственост будућег храма. Victor A. Hurovitz, *I have Built You an Exalted House*, 38–39.

³⁰ Величанственост храма који Гудеа гради свом божанском патрону је битна карактеристика текста, а уметнути описи других

3) Опис храмовне конструкције и његове изградње³¹

4) Опис обреда посвећења храма и уласка божанства у храм³²

5) Ишчекујућу молитву за божанске блајослове традиционалног храма³³

храмова које је изградио имају за циљ да ту величанственост додатно истакну (ЕЗ/1.17.СулА 10: 23 – 29; 12: 3–11). Описане су припреме за изградњу (окупљање мајстора, обредна припрема места посредством приношења жртава, физичка припрема терена. Следи опис почетка изградње храма и цареве среће (ЕЗ/1.17.СулА 12: 12 – 14: 6) који је, наглашава се, обезбедио све што је било потребно. У том контексту даје се попис скупоцених материјала који ће бити коришћени за изградњу (ЕЗ/1.17.СулА 14: 7 – 17: 6). Исто, 39–40.

³¹ Према опису мајстори су у журбано радили како би изградили храм коначно га завршивши у месецу августу, према пројекту који су одобрили богови. Храм је назван *дом мудрости* (ЕЗ/1.17.СулА 17: 7–17). Исто, 40.

³² У овој целини је описана величанственост храма и задовољство богова изграђеним храмом који се није могао упоредити са постојећим храмовима које је надишао велелепношћу и величином (ЕЗ/1.17.СулА 17: 18–28; 24: 15–27 уп. 27: 8–13.16–28: 16; 30: 1–16). Описана је и богослужбена свечаност (посвећења?) терминима који подсећају на описе Енлиловог култа (ЕЗ/1.17.СулА 28: 18–29: 18 уп. ЕЗ/1.17.СулВ). Свечаност је укључивала бројне жртве, као и молитву којом је цар призвао божанског патрона (која нам се доноси у другом цилиндру) и његову супругу, који су се одазвали царевом позиву (ЕЗ/1.17.СулВ 11: 3–14). Централна тема је, стога, улазак божанстава у новосаграђени храм. Исто, 40–45.

³³ После описа величанствености храма описује се култна свечаност пре које је ктитор, цар Гудеа, провео ноћ у храму молећи се божанском патрону (ЕЗ/1.17.СулА 17: 29–30). Значајно је да је раније истакнуто да ће благослови због изградње храма бити дати не само његовом градитељу, већ и свим његовим поданицима, а овом приликом се истиче испуњење тих божанских

Сви наведени моменти присутни су у Изл 25–40, а наглашени описи велелепности храма појачавају сличност овог описа и библијских референци. У оба случаја наглашава се да је светиште изграђено тачно према опису добијеном од Бог(ов)а услед чега је ктитор благословен од свог божанског патрона. Описи који припадају овом жанру имали су богослужбену употребу. Месопотамски храм-градитељски жанр одразе има не само у опису изградње Скиније, већ и Соломоновог храма (а донекле и у визијама прор. Језекила). Бројне жанровске поткатегије којима је изражаван опис изградње храма у древној Месопотамији (проза, поезија, епови, хроничарски списи, митови...) процес поређења чине сложенијим, али је ипак могуће идентификовати заједничке жанровске категорије библијских и изванбиблијских извора. Споменимо још и да је *храм-традицијски жанр* неретко широм Древног Оријента коришћен у контексту жанра *елијистичког шакамичења*, те да га можда и библијски писац користи у сличном контексту. Уколико је то случај, циљ библијског писца је да истакне позицију царског градитеља Скиније (Израила као *царског свешћенства*), односно давидистичког владара (Соломона) у случају изградње јерусалимског храма.

Коначно, истакнимо и једну – вероватно кључну – богословску поруку која се може пронаћи у библијском наративу, а која се види не у сличности библијских приповести са древнооријенталним текстовима, већ управо у супротном, тј. у разлици. Древнооријентални описи, наиме, увек описују *улазак* божанстава у храмове који

обећања (ЕЗ/1.17.СуА 7: 1–8 уп. 11: 1–12: 2; 23: 19–24: 7; 27: 17–19 уп. ЕЗ/1.17.СуВ 17: 18–18: 16). Описан је и улазак божанстава у храм који се повезује са благословом плодности земље и будућим празновањима и свечаностима које ће се дешавати при храму. Исто, 40.46.

су им посвећени. Тај улазак представљан је уношењем кипа (идола) божанства коме је храм посвећен у његов *гвор*. Тај моменат је потпуно стран библијском тексту. Библијски писци уместо тога описују неупоредиво величанственију потврду божанске присутности у светишту – натприродну појаву божанске славе (шекине) која испуњава светиште (Скинију или храм). Овај детаљ показује недвосмислену антиидолатријску намеру библијског писца, али и више од тога. Њиме се истиче *несличносћ* библијског Бога и познатих и поштованих древнооријенталних божанстава, његова потпуна изузетност и посебност (= светост). Библијски писац, дакле, у извесним детаљима одступа од стандардног жанровског обрасца и управо тиме упућује своју најзначајнију богословску поруку. Каткада уочавање таквих одступања може да се препозна као најзначајнији допринос жанровске критике разумевању богословске поруке библијског текста.

ЛИТЕРАТУРА

A. Hurovitz, Victor. *I have Built You an Exalted House: Temple Building in the Bible in Light of the Mesopotamian and Northwest Semitic Writings*, JSOT Supp 115 (Sheffield: Sheffield University Press, 1992).

A. Hurovitz, Victor. *The Priestly Account of the Building of the Tabernacle*, BASOR 105 (1985).

Alter, Robert. *The Art of the Biblical Narrative* (New York: Basic, Inc Books 2nd edition, 2011).

B. Dozeman, Tomas. *God at War: Power in the Exodus Tradition* (New York-Oxford, Oxford University Press, 1996).

B. Dozeman, Tomas. *God on the Mountain in Canaan and Old Testament: A Study of Redaction, Theology and Canon in the Exodus 19-24* (Atlanta: Scholars, 1989).

- Childs, S. Brevard. *The Brith of the Moses* y JBL 84 (1985).
- Clines, J. A. David. *Methods in Old Testament Study*, y *On the Way to the Postmodern > Old Testament Essays, 1967/68*, vol 1 (JSOT Supp 292), Shefifild Academic Press, 1998.
- Cody, Aelerd. *The History of the Old Testament Pristhood*, AnBib 35 (Rome: Pontifical Biblical Institute, 1969).
- E. Mendenhall, George. *Conevant Forms in Israelite Tradition* y BA, Vol 17, No 3 (1954).
- Grabe, L. Lester. *Priest, Prophets, Divineres, Sages: A So-cil-Historical Study of Religious Specialist in Ancient Israel* (Val-eye Forge, PA Trinity Press, 1995).
- Kliford, J. R. *The Cosmic Mountion in Canaan and the Old Testament*, HSM 4 (Cabrige-Harvard, 1972).
- Levison, Benard M. *Deuteronomy and hermeneutics of Legal Innovation* (New York-Oxford: Oxford University Press, 1997).
- Mendenhall, G. E. *Ancient Oriental and Biblical Law* y BA 17, No 3 (1954).
- Otto Edzard, Diez. (ed), *Gudea and His Dinasty*, RIM EP vol. 3/1 (Toronto-Bufalo-London: University of Toronto Press, 1997), 26–27.
- Spaks, L. Kenton. *En`uma Elish and Priestly Mineesis: Elite Emulation in Ancient Judaism* y JBL 126 (2007).
- Spaks, L. Kenton. *Genre Criticism y Methods for Exodus* (ed. Thomas B. Dozeman, Cambridge: Cambridge University Press, 2010).
- Thompson, J. A. *The Ancient Near Eastern Treaties and the Old Testament* (London: The Tyndale Press, 1963).
- Van Seters, Jonh. *A Law Book for Diaspora: Revision in the Study of the Covenant Code* (Oxford: Oxford University Press, 2003).
- W. Coats, George. *Exodus 1-18, The Forms of the Old Testament Literature, Vol IIA* (Michigan-Cambrigde, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 1999).